

СЕКЦІЯ 5
ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

УДК 336.02:177.5

DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-4263/2023-2-10>**Коцюрубенко Г.М.***кандидат економічних наук, доцент,
докторант кафедри фінансів**Одеського національного економічного університету***Kotsiurubenko Ganna***Assistant Professor, Candidate of Economic Sciences,
Doctoral Student at the Department of Finance
Odesa National Economic University***ПАРАМЕТРИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ НЕРІВНОСТІ
КРІЗЬ ПРИЗМУ РОЗРОБКИ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ****PARAMETERS OF RESEARCHING SOCIAL INEQUALITY
THROUGH THE PRISM OF STATE FINANCIAL POLICY DEVELOPMENT****АНОТАЦІЯ**

У статті розкрито параметри і показники виміру стану та змін соціальної нерівності як компоненти та складової формування фінансової політики. Соціальну нерівність запропоновано розглядати як індикатор для оцінки заходів, що реалізуються у сфері фінансових відносин, і підвищення ефективності дії важелів та інструментів впровадження фінансової політики держави в умовах розбудови соціально-орієнтованої економічної системи. Сформуовано твердження про розуміння сутності фінансової політики держави у розрізі певних дій держави щодо управління фінансовими ресурсами з метою досягнення встановлених цілей і виконання державою своїх функцій. Обґрунтовано доцільність дослідження та аналізу соціальної нерівності, як індикатора ефективності реалізації фінансової політики в умовах соціально-орієнтованої економіки, за двома напрямками, а саме: рівень та якість життя населення. Рівень життя населення пропонується досліджувати за допомогою показників економічної нерівності та аналізу рівня бідності.

Ключові слова: фінансова політики, соціальна нерівність, якість життя, бідність, фінансові відносини.

ANNOTATION

The article discloses the parameters and indicators of measuring the state and changes in social inequality as a component and component of the formation of financial policy. The relevance of the analysis of the problems of the development of the financial policy of the state is determined by the large number of participants and the importance of taking into account the antagonistic interests of subjects interacting in the conditions of socially-oriented states, that is, those that prioritize the development of human capital, the creation of conditions for ensuring the rights and freedoms of citizens, the formation equal opportunities and leveling of negative manifestations of social inequality. It is proposed to consider social inequality as an indicator for evaluating the measures implemented in the field of financial relations and increasing the effectiveness of levers and tools for the implementation of the state's financial policy in terms of the development of a socially oriented economic system. The definition of the essence of "financial policy" is considered. The statement about the understanding of the essence of the financial policy of the state in terms of certain actions of the state regarding the management of financial resources in order to achieve the established goals and the performance of its

functions by the state has been formed. The parameters of the measurement of social inequality and its interrelationship for the formation and implementation of the financial policy of the state are considered, namely from the point of view of the indicator of the effectiveness of the achievement of the established goals and the effectiveness of the levers of the financial policy. The importance of the study of social inequality in terms of the analysis of action not only in the sphere of social security is emphasized. It is proposed to study and analyze social inequality as an indicator of the effectiveness of financial policy implementation in the conditions of a socially-oriented economy, in two directions, namely: the level and quality of life of the population.

Key words: financial policy, social inequality, quality of life, poverty, financial relations.

Постановка проблеми. Важливість дослідження проблематики розробки фінансової політики держави обумовлена широким колом учасників і необхідністю врахування антагоністичних інтересів суб'єктів, що взаємодіють в умовах ринкової економіки у державах, які вибудовують соціально-орієнтовані економічні системи – системи, що мають у пріоритеті розвиток людського капіталу, створення умов для забезпечення прав і свобод громадян, формування рівних можливостей і нівелюванням негативних проявів соціальної нерівності. Виміри й оцінювання ефективності та результативності формування та реалізації фінансової політики має відбуватись як, безпосередньо, відповідно до тих цілей і стратегічних орієнтирів, що були закладені в основу розробки плану дій і напрямів використання фінансових інструментів і важелів, так і у прив'язці до тенденцій змін життєзабезпечення населення в частині зменшення негативних проявів соціальної нерівності в загалі, так і безпосередніх наслідків реалізації фінансової політики щодо подолання проблем бідності, економічного розшарування

населення та формування умов для підвищення якості життя громадян держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання фінансової політики та напрямів її реалізації є важливою складовою діяльності держави, що обумовлює значний науковий інтерес до особливостей процесу розробки фінансової політики. Фінансова політика, як сфера наукового та практичного дослідження та аналізу, посідає значне місце у напрацюваннях М. Азарова, І. Борисової, О. Василика, А. Даниленко, І. Запатріна, Т. Єфименко, В. Ковальова, А. Колесова, І. Лютого, В. Опаріна, В. Романчукевича, Г. Степанова, Н. Танклевської, В. Федосова, С. Юрія, Ф. Яременко, П. Юхименка та інших.

Оцінка ефективності та загальний процес розробки фінансової політики у соціально-орієнтованій державі має перспективи відбуватись з урахуванням дослідження не окремих аспектів життя населення, а з урахуванням комплексного підходу до дослідження якісних та кількісних параметрів виміру.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження параметрів і показників виміру стану та змін соціальної нерівності, як компоненти у реалізації кінцевої мети фінансової політики та індикатора для розробки заходів підвищення ефективності дії важелів та інструментів впровадження фінансової політики держави в умовах розбудови соціально-орієнтованої економічної системи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вчені та дослідники констатують існування досить широкого кола трактувань і визначень терміну «фінансова політика», що обумовлюється вимогами кожного окремого наукового дослідження чи специфічними проблемами, що вивчає той чи інший напрям наукового пошуку [1; 2].

Так, І. Борисова наголошує, що «фінансова політика не може бути незмінною на різних етапах і циклах соціально-економічного розвитку країни. Це припускає періодичне введення в фінансову політику нових елементів, корекцію або скасування попередніх» [5]. Такий підхід цілком виправданий, як для держави так і для інших учасників фінансової взаємодії, які потребують розробки певної системи управлінських дій, що мають не лише враховувати існуючу кон'юнктуру, але й ефективно та результативно реагувати на зміни.

Автори підручника «Теорія фінансів», в узагальненому підході, визначають «фінансову політику» як «цілеспрямовану діяльність держави та інших суб'єктів господарювання у сфері формування, розподілу та використання фінансових ресурсів задля досягнення поставленої мети» [6].

В. Романчукевич, здійснюючи дослідження взаємозв'язку окремих економічних категорій, проводить підсумовування думок науковців щодо трактування сутності фінансової політики та, узагальнюючи, пропонує розглядати фінансову політику як «сукупність різноманітних заходів, що спрямовані на оптимальні формування, розподіл і використання фінансових ресурсів з метою досягнення певного рівня економічного розвитку» [1, с. 90].

Аналізуючи існуючі напрацювання з теми, Г. Степанова наводить наступну тезу: «Науковий загальний найчастіше відстоює думку, що через фінансову політику відбувається вплив фінансів на соціально-економічний розвиток» – та, узагальнюючи напрацювання О. Василика, В. Федосова та В. Опаріна, І. Лютого, А. Даниленко, С. Юрія, І. Запатріна, визначає економічну сутність фінансової політики «як складову інституційного розвитку економіки, що передбачає цілісну сукупність організаційних, правових, інформаційних заходів, механізмів фінансового регулювання, спрямованих на раціональне та ефективне формування, розподіл і використання фінансових ресурсів відповідно до пріоритетних напрямів розвитку з метою забезпечення функціонування фінансових механізмів, добробуту громадян, збалансованого соціально-економічного розвитку на довгострокову перспективу» [2].

Малишко В. В., провівши аналіз визначень та трактувань (на основі тлумачень В. Ковальова, П. Юхименко, М. Азарова, Ф. Яременко і Т. Єфименко, А. Колесова, О. Василика та інших), вказує, що «наявні визначення поняття «фінансова політика» враховують переважно лише розподільну функцію фінансів, тоді як дедалі очевиднішим стає виконання фінансами стимулюючої функції, що, безумовно, має бути враховане при здійсненні державної фінансової політики». Дослідниця зазначає, що «фінансову політику слід розглядати як сукупність цілеспрямованих державних заходів щодо формування й ефективного використання фінансових ресурсів країни, які містять у собі ресурси її окремих регіонів, секторів економіки, підприємств і домогосподарств, для забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку на основі використання відповідних фінансових і монетарних важелів та створення відповідного інституційного середовища, котрі сприяють реалізації цієї політики» [4].

Н. Танклевська, провівши наукове узагальнення думок дослідників даного економічного напрямку реалізації державної політики, вказує, що «найбільш поширене визначення фінансової політики – це діяльність держави, спрямованої на мобілізацію фінансових ресурсів, їх раціональний розподіл і використання для здійснення державою її функцій» [3]. Таке тлумачення є досить дієвим та ефективним з точки зору розуміння саме сутності процесу та напрямку руху, тобто реалізації фінансових відносин.

Схожий підхід щодо трактування сутності фінансової політики використовує І. Борисова та пропонує орієнтуватись на визначення фінансової політики як «системи державних заходів, спрямованих на мобілізацію фінансових

ресурсів, їх розподіл і використання для виконання державою своїх функцій» [5].

Отже, з позиції висвітлення саме розуміння сутності фінансової політики держави, мова йде про певні дії держави щодо управління фінансовими ресурсами з метою досягнення встановлених цілей і виконання державою своїх функцій. Цілі є змінними у частині пріоритетності того чи іншого напрямку суспільного розвитку у межах держави чи світу взагалі, проте цілі мають забезпечувати плацдарм для фінансових можливостей держави формувати рівні та належні умови розвитку і життя громадян, тобто безпосередньо виконувати соціальну функцію та впливати на негативні прояви соціальної нерівності.

Соціальна нерівність, як суспільне явище, є важливою компонентною, що має бути врахована при розробці та реалізації фінансової політики, як з точки зору безпосереднього економічного виміру та наслідків впливу на рівень бідності та загальний добробут, так і щодо використання різних аспектів і видів стратифікації суспільства як допоміжних інструментів при розробці важелів впливу чи напрямів підтримки, зокрема, це може бути необхідність врахування вікових особливостей (допомога сім'я з дітьми до певного віку відбувається на основі поділу «за віком»); пільги для представників певних професій або варіанти підтримки певних сфер (наприклад, спрощена система оподаткування для ФО-П – поділ «за статусом» або надання пільг представникам певних професій у сільській місцевості – поділ «за місцем проживання» та «професійною приналежністю») тощо.

Поряд з тим, стан соціальної нерівності та зміни різнобічних її проявів у країні є індикатором результативності досягнення встановлених цілей фінансової політики, зокрема, значні диференціації щодо можливостей доступу до певних благ (наприклад, можливість отримання медичної допомоги або освіти в залежності від місця проживання, або в залежності від існуючого рівня доходу на платній чи безоплатній основі), майнова нерівність і тенденція до збільшення рівня бідності сигналізують про низьку ефективність функціонування механізмів забезпечення суспільного розвитку та соціального забезпечення населення, що, безпосередньо, залежить від тієї фінансової кон'юнктури та системи, що утворилась в державі та суспільстві, від способів фінансової взаємодії між учасниками.

В узагальненому підході, дослідження соціальної нерівності дозволяє аналізувати та вимірювати стан та ефективність реалізації фінансової політики держави та обраної стратегії суспільного розвитку за двома векторами дослідження у розрізі фінансових інструментів та важелів, які використовує держава: складова забезпечення (коли держава створює та фінансує систему соціального захисту як безпосередньої сфери отримання допомоги для подолання не-

сприятливих обставин та підтримки у кризові процеси) та складова формування (створення) умов і нагляду (коли держава виступає регулятором процесів, використовуючи фінансові інструменти і важелі, та формує умови для можливостей повноцінного розвитку, захисту прав і нагляду за дотриманням законодавчо встановлених норм, наприклад, розбудова інфраструктури, програми державного кредитування для населення чи інвестиційні пропозиції для представників малого бізнесу, реалізація прогресивного оподаткування чи надання пільг тощо) [7].

Параметрами та індикаторами, що дають змогу відслідкувати тенденції зміни соціальної нерівності, у розрізі розробки фінансової політики, виступають: рівень життя населення (який розкривається через дослідження та виміри економічної нерівності та бідності) та якість життя населення.

Виміри економічної нерівності, у цілому, є відображенням матеріального стану населення, який досліджується через параметри доходів або майна, ресурсів і капіталу. Так, зокрема, безпосереднім проявом такого розшарування є розподіл населення за рівнем середньодушових еквівалентних загальних доходів і коефіцієнта Джині, статистичну інформацію за яким надає Державна служба статистики України. Крім того, варто звернути увагу, що рівень середньодушових еквівалентних загальних доходів є базою градації, що використовується для аналізу стану соціальних індикаторів рівня життя населення України, зокрема, мова йде про розподіл на групи за доходами у аналізі структури сукупних ресурсів домогосподарств, структури грошових і сукупних витрат домогосподарств, структури споживання груп продуктів тощо [8].

Показник бідності, як індикатор змін соціальної нерівності, дає змогу виявлення тенденцій щодо рівня зубожіння населення, тобто фактично відображає нижню межу фінансових можливостей населення забезпечувати власні потреби та є крайнім проявом економічної нерівності щодо можливості фізичного існування населення. Як зазначають автори видання «Компас»: Посібник з освіти з прав людини за участю молоді», орієнтуючись на визначення Комітету ООН з економічних, соціальних і культурних прав, «Бідність можна визначити як стан людини, що характеризується постійним або тривалим позбавленням ресурсів, можливостей, вибору, безпеки і влади, необхідних для того, щоб мати достатній рівень життя та інші громадянські, культурні, економічні, політичні і соціальні права» [10]. Отже, фактично бідність є безпосереднім економічним проявом соціальної нерівності в контексті обмеження прав і перспектив розвитку людського капіталу, а також реалізації принципів соціальної справедливості. У переважній більшості випадків, при дослідженні рівня бідності, виділяють абсолютну та відносну бідність, а також визначають поріг бідності, або межу бідності, зокрема за та-

кою методикою надає дані Світовий банк [10]. У вітчизняній практиці, відповідно до чинної Методики комплексної оцінки бідності, яка зареєстрована в Міністерстві юстиції України від 12 червня 2017 р. за № 728/30596, бідність визначається як «неможливість підтримувати спосіб життя, притаманний конкретному суспільству в конкретний період» та наводиться два її види: монетарна бідність (нестача коштів для підтримання способу життя, притаманного конкретному суспільству в конкретний період) і немонетарна бідність (позбавлення або обмеження доступу до матеріальних благ/послуг для підтримання способу життя, притаманного конкретному суспільству в конкретний період) [9].

Дослідження якості життя населення є способом відносного узагальнення результатів дії державної політики щодо забезпечення умов для розвитку та життя населення, а також, виступає певним індикатором результативності роботи щодо зменшення негативних проявів соціальної нерівності. Поряд з тим, складові рейтингів оцінювання, у переважній більшості випадків, включають показники, які є або безпосередньо дотичними до фінансових відносин, або є віддзеркаленням наслідків тих заходів, що реалізуються державою через інструменти фінансової політики для забезпечення рівних умов розвитку громадян. Так, зокрема, Програма розвитку ООН (ПРООН) складає Індекс людського розвитку (ІЛР), який враховує дослідження стану системи охорони здоров'я, освіти та доходи в тій чи іншій країні [11]. Відповідно до ініціативи Генеральної асамблеї ООН, у світі відбуваються дослідження індексу щастя та складання рейтингу щастя (World Happiness Report), розрахунок якого базується на опитуванні респондентів. Для складання рейтингу враховують кілька аспектів, зокрема ВВП на душу населення, рівень соціальної підтримки, очікувану тривалість життя, свобода вибору, рівень корупції, участь громадян у благодійності та наявність негативних очікувань від майбутнього [12]. Тобто, фактично, відбувається аналіз складових, що характеризують сторони проявів соціальної нерівності (зокрема, критерій – свобода вибору), а також аналіз економічного стану (зокрема, ВВП на душу населення). У той же час, наприклад, критерій тривалості життя та наявність очікувань, свідчать про загальну ситуацію в країні, як з точки зору можливостей підтримки здоров'я (що відноситься до соціальної ролі держави та забезпечується через бюджетні відносини в частині державної підтримки та забезпечення), так і щодо оцінки перспективності та дієвості тих рішень, які реалізуються в державі та фінансуються за рахунок тих чи інших джерел.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, дослідження й аналіз результатів впровадження заходів і реалізації дії інструментів фінансової політики щодо ефективності виконання державою своїх функцій та створення умов для

життя та розвитку населення, як безпосереднього кінцевого бенефіціара та основи існування держави, доцільно проводити за допомогою аналізу змін соціальної нерівності, у першу чергу, через: призму економічних і матеріальних вимірів економічної нерівності, як відображення кількісного виміру трансформацій та стану розшарування населення, а також через дослідження рівня бідності як безпосереднього індикатора зубожіння та критерію нижньої межі умов життя.

Поряд з тим, варто включати у дослідження існуючі комплексні показники якісних характеристик змін життя, що свідчать про загальний стан добробуту й умови життя та самореалізації для населення. Показники якості життя є індикаторами змін і формують інформаційно-статистичну базу для аналізу результативності дії заходів фінансової політики щодо зменшення негативних проявів соціальної нерівності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Романчукевич В. В. Економічний розвиток і державна фінансова політика як взаємозумовлені категорії: зміст та основні концепції. *Вісник університету банківської справи*. 2018. № 3(33). С.83–93
2. Степанова Г. М. Фінансова політика як інструмент економічного розвитку країни. *Фінанси*. 2014. № 3 (55). URL: http://chtei-knteu.cv.ua/herald/content/download/archive/2014/v3/NV-2014-v3_31.pdf (дата звернення: 15.03.2023).
3. Танклевська Н. С. Удосконалення державної фінансової політики. *Продуктивні сили України*. 2009. № 1. С.56–61. URL: <http://dSPACE.nbuv.gov.ua/handle/123456789/5896> (дата звернення: 15.03.2023).
4. Малишко В. В. Основні напрями фінансової політики в Україні. URL: <http://ehsupir.uhsp.edu.ua/bitstream/handle/8989898989/55371/%D0%9C%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D1%88%D0%BA%D0%BE%2C%203.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 15.03.2023).
5. Борисова І. Фінансова політика як важлива складова діяльності держави. URL: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/123456789/18044/2/ConfFMNES_2016_Borysova_I-Financial_policy_as_important_9-12.pdf (дата звернення: 15.03.2023).
6. Бойко С. В. Теорія фінансів: підручник / за ред. проф. Федосова В. М., Юрія С. І. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 576 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/32613769.pdf> (дата звернення 15.03.2023)
7. Коцюрубенко Г. М. Соціальна нерівність як сфера дослідження фінансової науки. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука"*. Серія: "Економічні науки". 2023. № 01 (69). URL: <https://www.inter-auka.com/ua/archive/archive-of-issues-ekonomika/> (дата звернення: 15.03.2023).
8. Соціальні індикатори рівня життя населення України. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publzhahist_u.htm (дата звернення: 15.03.2023).
9. Про затвердження Методики комплексної оцінки бідності. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0728-17#Text> (дата звернення: 15.03.2023).
10. Компас: Посібник з освіти з прав людини за участю молоді. URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/poverty#> (дата звернення: 15.03.2023).

11. Рейтинг країн за рівнем життя у світі: дані ООН за 2020 рік. URL: https://travel.24tv.ua/rejting-krajyn-za-rivnem-zhittya-sviti-2020-rotsi-ostanni-novini_n1628610 (дата звернення: 15.03.2023).
12. Хюґе по-українськи. Що таке щастя і де нам його знайти. URL: <https://suspilne.media/68622-huge-po-ukrainski-so-take-sasta-i-de-nam-jogo-znajti/> (дата звернення: 15.03.2023).

REFERENCES:

1. Romanchukovych V. V. (2018) Ekonomichnyj rozvytok i derzhavna finansova polityka jak vzajemozumovleni kategoriji: zmist ta osnovni koncepciji [Economic development and state financial policy as mutually determined categories: content and basic concepts]. *Visnyk universytetu bankivskoji spravy*, vol. 3(33), pp. 83–93
2. Stepanova Gh. M. (2014) Finansova polityka jak instrument ekonomichnogo rozvytku krajiny [Financial policy as a tool of economic development of the country]. *Finances*, vol. 3 (55). Available at: http://chtei-knteu.cv.ua/herald/content/download/archive/2014/v3/NV-2014-v3_31.pdf (accessed 15.03.2023).
3. Tanklevsijka N. S. (2009) Udoskonalennja derzhavnoj finansovoi polityky [Improvement of state financial policy]. *Produktyvni syly Ukrainy*, vol. 1, pp. 56–61. Available at: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/5896> (accessed 15.03.2023).
4. Malysenko V. V. Osnovni naprjamy finansovoi polityky v Ukraini. Available at: <http://ehsupir.uhsp.edu.ua/bitstream/handle/8989898989/5537/%D0%9C%D0%B0%D0%B%D0%B8%D1%88%D0%BA%D0%BE%2C%203.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (accessed 15.03.2023).
5. Borysova I. Finansova polityka jak vazhlyva skladova dijalnosti derzhavy. Available at: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/123456789/18044/2/ConfFMNES_2016_Borysova_I-Financial_policy_as_important_9-12.pdf (accessed 15.03.2023).
6. V. M. Fedosova, S. I. Jurija(ed.) (2010) Teorija finansiv: Pidruchnyk [Theory of finance: Textbook]. Kyiv: Centr uchbovoho literatury, p. 576.
7. Kocjurubenko Gh. M. (2023) Socialjna nerivnistj jak sfera doslidzhennja finansovoi nauky [Social inequality as a research area of financial science]. *Mizhnarodnyj naukovyj zhurnal "Internauka". Serija: "Ekonomichni nauky"* [International scientific journal "Internauka". Series: "Economic Sciences"], vol. 01 (69). Available at: <https://www.inter-nauka.com/ua/archive/archive-of-issues-ekonomika> (accessed 15.03.2023).
8. Socialjni indykatory rivnja zhyttja naselennja Ukrainy [Social indicators of the standard of living of the population of Ukraine]. Available at: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publzhahist_u.htm (accessed 15.03.2023)
9. Pro zatverdzhennja Metodyky kompleksnoji ocinky bidnosti [About the approval of the Methodology of comprehensive assessment of poverty]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0728-17#Text> (accessed 15.03.2023).
10. Kompas: Posibnyk z osvity z prav ljudyny za uchastju molodi [Compass: A Guide to Human Rights Education with Youth Participation]. Available at: <https://www.coe.int/uk/web/compass/poverty#> (accessed 15.03.2023).
11. Rejtyng krajyn za rivnem zhyttja u sviti: dani OON za 2020 rik [Ranking of countries by standard of living in the world: UN data for 2020]. Available at: https://travel.24tv.ua/rejting-krajyn-za-rivnem-zhittya-sviti-2020-rotsi-ostanni-novini_n1628610 (accessed 15.03.2023).
12. Khjuge po-ukrajinsjky. Shho take shhastja i de nam jogho znajty [Hyuge in Ukrainian. What is happiness and where can we find it]. Available at: <https://suspilne.media/68622-huge-po-ukrainski-so-take-sasta-i-de-nam-jogo-znajti/> (accessed 15.03.2023).